

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

een afspiegeling van zijn eigen ervaringen. Zonder nu te willen speculeren over een psychiatrische diagnose, wordt in de biografie wel duidelijk dat Jung meerdere keren een psychotische episode heeft, waarin hij visioenen heeft. In een dergelijke periode schrijft hij zijn dromen op, doet dan de correspondentie en ziet nog enkele patiënten. Om al zijn angstige beelden en herinneringen te kunnen verwerken, speelt hij na de lunch allerlei spelletjes die hij als kind ook deed. Uren speelt hij met stokjes, stenen en andere voorwerpen bij het meer. Hele dorpjes worden gebouwd. Vertrouweling Clark Hull zegt over Jung: 'Jung was zowel een wandelend krankzinnigengesticht op zich als de geneesheer-directeur ervan.' Hij schrijft esoterische boeken, met aandacht voor de kabbalistiek, mythes, dromen, mandala's en spiritisme. Zijn theorie is sterk geworteld in de overlevering van 2000 jaar christendom en wars van ieder spoor van natuurwetenschappelijk denken. Steeds verder gaat hij weg van zijn oorspronkelijke werk, experimenteel onderzoek naar het verband tussen associaties en ziektebeelden. Aan de beschrijving van een behandelmethode komt Jung niet toe.

Na lezing van de lijvige, en soms wat te gedetailleerde biografie van Bair blijf ik licht verbijsterd achter. Vooral de persoonlijke informatie over Jung die Bair geeft, is onthullend. Met veel plezier las ik als psychologiestudent over Jungs indeling van de persoonlijkheid in introvert versus extravert en rationeel (denken en voelen) versus irrationeel (waarnemen en intuïtie). Archetypen, anima en animus waren fascinerende begrippen. Maar nu, werkzaam als 'freudiaans opgeleid' psychoanalyticus, zie ik vooral een zweverige theorie die ver van 'mijn' realiteit afstaat. Ook in die zin is de biografie ontluiserend.

Freud langs een feministische meetlat

Bespreking van

Eva Weissweiler (2006). *Die Freuds*

— *Biographie einer Familie*.

Keulen: Kiepenheuer & Witsch.

ISBN 3 462 03617 3, 320 pp., € 24,90

DIETER BECKER*

Eva Weissweiler, auteur van *Die Freuds*, heeft zich knap gedocumenteerd. Zij heeft niet alleen de bekende bronnen geraadpleegd, maar ook in het Freudmuseum in Londen, de Library of Congress in Washington en in de Bibliotheca Germanica Judaica (Keulen) ongepubliceerde documenten kunnen inzien. Verder won zij inlichtingen bij nog levende nazaten. De lijst van geraadpleegde bronnen telt 1110 items.

Weissweiler neemt echter helaas een soort 'vrouwvriendelijk', emancipatorisch standpunt in en al haar materiaal haalt zij door die wringer. Voortdurend probeert ze te bewijzen hoezeer Freud op het punt van vrouwvriendelijkheid steeds maar weer tekortschiet.

Wij horen over de lotgevallen van het gezin van Sigmund Freud, maar ook over zijn broers en zussen en over de aangetrouwden. Het wordt allemaal gepresenteerd volgens een goed-kwaadschema. Aan de kant van het kwaad vinden we in de eerste plaats Sigmund Freud. Hij zou een nietsontziende en handtastelijke tiran geweest zijn. Hij sloeg als jongeman zijn zus Anna tweemaal in het gezicht, omdat ze verliefd geworden was op een man die hem niet aanstond (p. 24). Zij was toen tussen haakjes zestien en haar pretendent zestig. Ook haar tweede vrijer, de nare broer van Martha (en Minna) had hij het liefst weggejaagd.

Eenmaal getrouwd ontpopte Freud zich als een gezinsdespoot. Omdat hij tegen iedere vorm van religie was, verbood hij

aan de orthodoxe Martha de joods-rituele gebruiken. Dwangmatig stond hij erop dat precies om twaalf uur het driegangen-menu (soep vooraf en pudding toe) op tafel stond. Geen woord erover dat vaste etenstijden destijds gebruikelijk waren en ook belangrijk voor Freud, die alleen zo zijn enorme hoeveelheid dagelijks werk gedaan kon krijgen. Bovendien was dit het gebruikelijke menu in alle burgerlijke gezinnen. Nog belangrijker voor Freud dan het eten was het nieuwe stukje antiek dat hij verlekkerd glimlachend voor zijn bord zette, om het daarna een vaste plaats toe te wijzen in zijn antiekverzameling. Freud de dwangneuroticus! (p. 148). Schoonzus Minna, die de telefoon opneemt met, 'Frau Professor Freud' zit mee in het complot. Zij is een kwade genius. Zij schuift niet alleen haar eigen zuster aan de kant, maar zij pikt ook voor zichzelf het beste stuk van de koek, in de vorm van reizen met Sigmund terwijl Martha thuis zit of met de kinderen verblijft op een bescheiden vakantieplek waar ze ook nog de enthousiaste brieven van echtgenoot en zus over zich heen moet laten komen. Na een van deze infame reizen brengt Freud haar naar Merano voor een kuur. 'Kritische onderzoekers' menen dat ze zwanger was en daar een abortus onderging. Eva Weissweiler vermeldt dat, maar zij acht dat onwaarschijnlijk. Volgens haar komen Minna's 'zeer ernstige darmklachten' van 'herhaald coïteren per anum'! (p. 107/8). Een bewering, maar geen spoor van bewijs!

De 'kindervijandige' Minna is er tegen om Ernst, een van de twee zoontjes van de overleden dochter Sophie, in huis op te nemen. Overigens bespreken Sigmund en Anna Freud, die vaak in Hamburg verblijft om te zorgen voor de kinderen van haar overleden zus, per brief uitvoerig de voors en tegens van een verblijf van de kleine Ernst in de Berggasse. Maar ze komen tot de slotsom dat het beter is de jongen bij zijn vader en zijn broertje te laten.¹

Het toppunt vormt de parallel die Weiss-

weiler trekt tussen het vrouwbeeld van Freud en dat van Goebbels, de Reichspropagandaminister (p. 357). Wat Freud schrijft over vrouwen is qua inhoud en woordkeuze echter totaal niet te vergelijken met de nazi-ideologie. Zo'n vergelijking kan alleen maar opkomen wanneer men Freud als de meest kwaadaardige macho aan de kaak wil stellen.

Dan is er nog de emotioneel onbeheerste Freud. Tegenover zijn dochter Anna zou hij grof geweest zijn, toen hij haar in woedende 'patriarchale' brieven (p. 212) waarschuwde tegen Ernest Jones die haar het hof maakte. Anna zou er naar verhouding nog goed vanaf gekomen zijn, nadat Freud eenmaal begrepen had dat hij haar voor zijn zaak en als ziekenverzorgster kon gebruiken. Voor zijn zonen zou Freud een ontaarde vader geweest zijn. Geen wonder dat de 'mooie Martin' een nietsnut werd, een klaploper en een vrouwengek, die leefde van het geld van zijn vrouw terwijl hij haar bedroog. Olivier maakte zijn belofte niet waar en alleen Ernst had succes als architect. Oudste dochter Mathilde heeft het nog het slechtste getroffen, want zij ondervond blijvende lichamelijke schade van de operaties die haar vader lichtvaardig liet uitvoeren. Helaas horen wij daar niets concreets over. Eva Weissweiler denkt in termen van daders en slachtoffers. Daders zijn vooral de mannen, in het bijzonder de oude heer zelf, slachtoffers zijn in meerderheid vrouwen. Freud zou het verdiend hebben als 'mens met zijn tegenstrijdigheden'² te worden beschreven, maar de schrijfster heeft door haar manier van argumenteren dit doel jammerlijk gemist.³

* Vertaling en bewerking: Harry Stroeken

Noten

- 1 Zie met name Anna's brief van 18 juli 1921 en Freuds antwoord daarop van 22 juli in: Freud, S. & Freud, A. (2006). *Briefwissel*. Frankfurt am Main: S. Fischer.
- 2 C.F. Meyer, *Huttens letzte Tage*, xxvi Homo sum.

3 Voor andere besprekingen van het boek van Weissweiler door Ludger Lütkehaus en Oliver Pfohlmann en voor haar reactie daarop zie: <http://www.literaturkritik.de/public/inhalt.php?ausgabe=200605>.

Nederlandse thema's in het Duitse Jahrbuch

Bespreking van

Claudia Frank, Ludger M. Hermanns & Helmut Hinz (red.) (2004). *Psychotische Mechanismen bei neurotischen Patienten. Jahrbuch der Psychoanalyse. Beiträge zur Theorie, Praxis und Geschichte*, Band 48. Stuttgart: Frommann-Holzboog.

ISBN 3 7728 2048 4; ISSN 0075 2363, 230 pp. Verschijnt tweemaal per jaar, € 50,- (voor studenten en IPA-leden is via de uitgever reductie mogelijk tot € 41,-; e-mail: jahrbuch.psychoanalyse@frommann-holzboog.de)

GERTIE BÖGELS

Voor mensen die op zoek zijn naar een wetenschappelijke grond voor hun intuïtief ervaren weerzin tegen epidemisch groeiende 'ziektebeelden' als de 'aandachtstekortstoornis' ADHD levert het kernthema van dit Jahrbuch, 'Psychotische mechanismen bij neurotische patiënten', overtuigende argumenten. In vier klinische psychodynamische presentaties wordt aangetoond hoe irreëel en onbruikbaar symptoomcumulatieve categorisering en -toetsing zijn, door zowel het ontbreken van de emotionele causaliteit als het negeren van veranderingen in de loop van het individuele ontwikkelingsproces. Ruth Riesenber-Malcolm, uitgaande van een citaat van Freud dat ieder normaal mens alleen maar betrekkelijk normaal is, beschrijft de vicieuze cirkel waarin iemand terecht komt die zijn gevoelens tracht te 'vergeten', als afweer tegen ondraaglijke

angst of schuld. Het perverse enactment dat daaruit voortvloeit, versterkt omgekeerd weer het schuldgevoel. Het 'afsnijden' van kinderherinneringen leidt ertoe dat relaties zich niet kunnen verdiepen maar ook dat het denkvermogen wordt ingeperkt. Mede uitgaande van opvattingen van Klein en Bion laat zij zien hoe men bij dit beweeglijke overgangsbied tussen psychose en neurose in de praktijk te werk gaat. Hierop aansluitend toont Herbert Rosenfeld aan hoe verwardheidstoestanden — afgesplitst en geprojecteerd — in bepaalde organen kunnen worden opgeslagen maar daar niettemin hun destructieve werking blijven uitoefenen. De duur van de analyse komt hier aan de orde: symptoomgenezing is niet voldoende als de destructieve afgeweerde kern niet behandeld wordt. Helmut Hinz laat zien hoe dit concept van afsplitsing van psychotische delen door de theorievorming heen geformuleerd wordt: zoals het 'grandiose Self' van Kohut of het 'mad Self' van Rosenfeld. In het beschreven vignette komt als centraal thema het begrip 'Bedeutungsentleerung' naar voren: een splitsing tussen denken en voelen en het in de analyse vernietigen van emotioneel zinvolle verbindingen. De dynamische samenhang tussen een schizoïd toestandsbeeld, veroorzaakt door deze betekenisvernietiging, en de afgeweerde agressie is opnieuw een voorbeeld van essentiële symptoomverschuiving, een fenomeen dat men in de cumulatieve diagnostiek mist.

Joachim Danckwardt geeft zijn artikel als motto een citaat mee van Paula Heimann, de 'uitvinder' van het therapeutisch benutten van de tegenoverdracht: '[...] aber ich fühle, es ist anders.' Onder de titel *Psychoanalyse en zekerheid — Over het affect-systeem van de zekerheid bij psychotische, neurotische en 'normotische' mechanismen* beschrijft Danckwardt de affectieve zekerheid als zelfbeschermend reguleringsmechanisme. De reflectie op de relatieve betekenis van symptomen moet weer in het centrum van de psychiatrische theorievoor-